

SUMMARY

Y. Ofitsynskyy

Russia's Intervention in Donbas in March – May 2014 (according to the reports in the newspaper *The New York Times*)

The article shows the initial stage of Russian incursion into Donetsk and Luhansk regions of Ukraine. Using the journalistic reports of the newspaper *The New York Times*, the author describes the protest movement in the cities of Eastern Ukraine which was aimed to create an ostensibly legal base for Russia to intervene in Donbas. Moreover, the article highlights the international reaction on the events in the region and the first weeks of so-called anti-terrorist operation of Ukrainian special forces and military against pro-Russian separatists and soldiers of regular Russian army.

Key words: Ukrainian military, pro-Russian separatists, Russian soldiers, OSCE, international negotiations.

Рекрутяк М.
студент III курсу
історичного факультету,
науковий керівник –
проф. Тиводар М.П.

Заснування селища Ясіня та зміна динаміки чисельності його мешканців з середини XVI ст. до 1946 року

У статті на основі польових матеріалів та наявної літератури, автором проведено дослідження історії селища Ясіня, вивчено основні факти його заснування та особливості життя населення в період з сер. XVI – до сер. XX століття.

Постановка проблеми. Вивчення історії рідного краю було, є і буде важливим напрямком в історичній науці. В наш час все більш популярною стає локальна історія, а саме вивчення минулого невеликих поселень. Без цього процесу не може бути цілком вивчена історія певного регіону чи країни, оскільки допоки не написана історія найменшого поселення, до того часу не досліджено повністю, в комплексі, історії всієї країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Перші дослідження історії селища зробив Н. Фрідман [13] в чехословацький період, який досліджував історію єврейської громади Ясіня та В.Попадюк в другій половині

минулого століття в роботі «Ясіня у світлі вікової традиції» [9]. Збірка наукових праць, видана за матеріалами конференції "Ясіня скликає друзів" [9] в 2012 році містить перелік топонімів Ясінянської долини. Тут також коротко охарактеризовано історію національно-визвольних змагань 1918-1919 рр на Закарпатті, а саме часів славнозвісної Гуцульської республіки. Також у цьому збірнику є багато статей на етнологічну тематику, присутні пропозиції щодо культурного розвитку селища в майбутньому. Саме це видання поєднало в собі всі здобутки сучасної історичної науки у вивченні історії як Закарпаття, так і Рахівщини і звісно ж селища Ясіня. Видання має велике значення для подальшого розвитку дослідження власне Закарпатської Гуцульщини, оскільки заклало основу комплексної взаємодії дослідників, поєднання різних наукових методів та способів пізнання рідного краю.

В тому ж таки році Володимир Піпаш видав історико-етнографічний нарис «Закарпатська Гуцульщина» [8], де зробив спробу пояснити етимологію слова «гуцул», етногенез гуцульського субетносу, коротко характеризує історію селища Ясіня.

Метою дослідження є: проведення науково-дослідного опрацювання матеріалів, зібраних польових матеріалів та наявної літератури з історії селища Ясіня, визначення основних факторів заснування поселення в однойменній долині, з'ясування особливостей життя його мешканців, динаміку чисельності жителів.

Вклад основного матеріалу. На півночі Рахівщини, в мальовничій долині біля підніжжя трьох карпатських вершин розташоване селище Ясіня. Воно знаходиться на висоті 650 метрів над рівнем моря. Перепад висот між найнижчою і найвищою точками становить близько 250-300 метрів. В наш час площа поселення становить 3,95 км², а населення - близько 9,1 тис. осіб. Відстань до районного центру становить 32 км, а до обласного - 241 км. Через селище протікають кілька гірських потоків. Так, у центрі зливаються - річки Чорна Тиса, що тече з північного заходу на південний схід та річка Лазещина, що тече зі сходу. Вони утворюють форму великого трикутника, що ділить центр селища на три великі частини, дві назви яких відповідають назвам річок - відповідно Чорна Тиса і Лазещина, а третя - Криворівня - південна частина Ясіня [9, с. 121]. Крім цього, до селища в наш час належить чимала кількість присілків. Вони простягаються від центру до околиць більш, ніж один десяток кілометрів.

У 1851 році в селі Ясіня Марамороського комітату налічувалось 2787 жителів. Зокрема, було 506 римо-католиків, 2264 греко-католиків, 2 реформатори і 16 євреїв. Існувала митна управа та багато казенних будівель з продовольчим складом. Основним

землевласником була королівська скарбниця. Найближче поштове відділення знаходилось у місті Сігету Мармаціей [12]. Була одна римо-католицька та дві греко-католицькі церкви, один юдейський молитовний дім, котрий гуцули називали божицею [9, с. 22]. Релігійний поділ більш менш відповідає національному - угорські та німецькі колоністи, їх нащадки були переважно римо-католиками, тоді як гуцули - були греко-католиками.

У 1880 році в селі мешкало 6391 жителів. За релігійним поділом населення поділялось на такі групи: 703 римо-католики, 4898 греко-католиків, 2 євангелістів, 2 реформаторів і 786 юдеїв [15, с. 113]. Були дві синагоги.

У 1910 році населення села Ясіня становило 9795 осіб, зокрема 1285 римо-католиків, 6904 греко-католиків, 8 євангелістів, 76 реформаторів, 1520 юдеїв та 2 православних [15, с. 113].

Перша світова війна зачепила і село Ясіня. Бої велись в присілку Стебний. Неодноразово російська армія обстрілювала залізничну станцію та центральну частину Ясіня.

3 листопада 1918 року по червень 1919 року існувала Гуцульська республіка. 8 листопада 1918 р. народні збори мешканців Ясіня та навколишніх сіл проголосували за возз'єднання [6] закарпатської Гуцульщини з УНР та обрали Гуцульську народну раду (ГНР). До неї ввійшли 42 депутати, яку очолив Степан Ключурак. До складу Ради входило 42 члени - 38 українців, 2 німці і 2 євреї. Виконавча влада належала до секцій (міністерства) [7] і підсекцій - дипломатичної, військової, внутрішньої, господарської та інші. 22 грудня в Ясіня прийшов каральний угорський підрозділ катунів. Гуцульська народна рада пішла у підпілля й на Різдво підняла повстання. У ніч із 7 на 8 січня 1919 року угорський гарнізон було захоплено зненацька. 620 військовиків [6] було взято в полон, включно з полковником та іншими чотирма

офіцерами. Цього ж дня було захоплено залізничну станцію, поштове відділення, урядові установи. Вже 10 січня ще одне багатотисячне столичне віче підтвердило прагнення закарпатської Гуцульщини до возз'єднання із ЗУНР.

Разом з галичанами, збройні загони Гуцульської республіки протягом тижня у січні 1919 року визволили майже всю територію сучасної Рахівщини [8, с. 49]. Та молода держава загинула під тиском могутніх сусідів. З поразкою ЗУНР у війні з Польщею, припинилась допомога з Галичини, а 11 червня того ж року Ясіня окупувала румунська армія [6]. Почалися репресії проти діячів визвольного руху, відомі в народі за приказкою «Двадцять п'ять румунських...» - за кількістю ударів, що передбачались як покарання за непокору окупаційній владі.

Проте, згідно із Трианонським мирним договором від 4 червня 1920 року, укладеного між державами Антанти та Угорщиною, Ясіня, як і все Закарпаття, було передано Чехословаччині. Населення у 1921 році становило 9401 осіб, зокрема 1238 римо-католиків, 6613 греко-католиків, 42 православних, 22 реформаторів, 1435 юдеїв та 51 осіб інших віросповідань.

У 30-ті роки ХХ століття із 45040 га території долини Свидовецького потоку, вздовж якого проживало 11150 чоловік, лісом було зайнято 65%, випасами - 19,5 %, луками - 12%, ораніями - 2,5%, пустищами - 1% всіх земель [10, с. 33]. У районі річки Чорна Тиса (район селища Ясіня) із 45320 га площі, на якій проживало 9400 чоловік, лісом було зайняти 67%, випасами - 19%, луками - 12%, ораніями - 1%, пустищами - 1% всіх земель [10, с. 33]. У 1930 році у селі Ясіня проживало 10614 мешканців [15, с. 33], зокрема 1545 римо-католиків, 6454 греко-католиків, 32 православних, 923 реформаторів, 1490 юдеїв та 190 представників інших віросповідань [15, с. 133].

Розпад Чехословаччини призвів до того, що Закарпаття у березні 1939 року захопили угорські війська. Чимало жителів Ясіня брали участь у визвольній боротьбі за незалежність Карпатської України, будучи членами Карпатської січі.

Угорська окупація одразу ж вплинула на життя закарпатців. Було посилено шовіністичну політику по відношенню до місцевого населення, утиски відбувались у сфері політики, господарства, а також у сфері освіти. Вже у 1940 році уряд М. Хорті наказав розпочати будівництво великої фортифікаційної лінії «Арпад» [5, арк. 8], ділянки якої простягались і ясінянськими пагорбами. Місцеве населення зігнали на примусові роботи, щоб улаштувати лінії шанців та місця для розташування ДОТів.

У 1941 році в селі Ясіня налічувалось 12717 осіб [14]. За віросповіданням слід виділити римо-католицьку громаду - 2003 осіб, греко-католицьку - 7760 парафіян, православну - 1098 осіб. Третє місце за чисельністю посідала юдейська громада - 1403 особи. Також була громада реформаторів - 411 осіб, євангелістів - 34.

Друга світова війна вдруге дала про себе знати у битві під Сталінградом, де воювали у складі угорської армії і жителі села Ясіня. Втретє вона прийшла вже сама у ці краї - у вересні-на початку жовтня 1944 року. У Північній Рахівщині велись тривалі бої між 8-ю і 138 дивізіями 17 гвардійського корпусу генерала Гастилевича та частинами німецьких та угорських військ. Датою остаточного визволення села від німецько-фашистських загарбників вважається 14 жовтня 1944 року і відзначається як День села (селища).

Друга світова війна завдала не лише значних людських втрат селищу, а й надовго закріпилась у пам'яті його жителів. Чимала кількість будівель було зруйновано. Спалено православну

церкву, підравно кілька мостів та залізничні станції [5, арк. 8].

Від 1947 року Ясіня – селище міського типу, а до того часу – одне з найбільших сіл [8, с. 41] Рахівщини та Чехословацької республіки. Перша письмова згадка датується 1555 роком. У згаданому документі вказується, що воно належить угорському феодалу Драгфі [1, с. 259]. Після смерті останніх з роду Драгфі, ці землі в 1572 році отримав Буді Михайло. Вже у 1580 році угорський король Рудольф II віддав їх Каролу Ласлову (Василію) в залого (оренду) [11]. Та в 1583 році село переходить у власність родини Каролі [2, с. 529]. Такі часті зміни власника можна пояснити нестабільною політичною ситуацією в тодішній Центральній Європі, боротьбою між османською та габсбурзькими монархіями за панування в Угорщині та її складових частинах.

Проте, в народі згадуються й інші дати: 1497, 1500, 1553. У 30-роки ХХ століття у періодичних виданнях Підкарпатської Русі можемо зустріти дату «1680 рік» - як час заснування селища Ясіня [13, с. 147], наведену за переказами німецьких колоністів, що поселились тут в середині ХVІІІ століття. Ліси, які оточують околиці, за часів Марії Терезії починають розроблятися. Угорська влада велике значення надавала деревообробці і всьому, що з нею пов'язано (вирубка, переробка, сплав, гаті). Переважно в цій справі розумілися німецькі майстри, які були переселені до Ясіня наприкінці ХVІІ століття. Промислово вирубку та переробку деревини місцеве населення переймало у німецьких колоністів.

У деяких джерелах 1587-1944 рр. вживається угорська назва «Körösmező» - «кругла долина» або «кругле поле». Її походження пов'язують з особливостями рельєфу Ясінянської угловини, розташованої поміж гірськими масивами Горгани, Свидівець та Чорногора у верхів'ї річки Чорна Тиса. Однак до середини ХVІІІ століття часто

вживались назва «Ясін» [13, с. 146], чи інші схожі назви. Та місцеві жителі про появу села розповідають неймовірну легенду: « Колись давно там, де тепер селище Ясіня, були дрімучі ліси. Якось Іван Струк із далекого села Зеленого, що в самому верхів'ї Чорного Черемошу, гнав овець у край закарпатський, у Мараморощ-Сігет на ярмарок. Там він гадав гідно сторгуватись із солотвинськими солекопами. На поміч взяв із собою і родину. Помалу, зупиняючись на галявинах, щоб पोпасти овець і самим підкріпитись, дійшли до Татарського перевалу, а там спустились в долину Тиси, сягнули того місця, де в Тисчорі – так називається тут витік Тиси Чорної – вливається Лазешина. Річку перейшли вброд, на другому березі заночували, а назавтра гадали рушити далі... Та сталась біда. На ранок почався сніговий буран, несподівано, як на таку пору, діло було восени. Далі йти було нерозумно, залишалось одне: перечекати негоду на місці. Та минув день, другий, а буран не вгасав. Бачить Струк – біда, і отара з голоду пропаде, і людям з нею доведеться пропасти. І вирішив він залишити отару напризволяще, а з родиною вертатись додому.» В іншій версії легенди є відомості, що Струк зробив загін для овець під деревами перед тим, як повернутись [9, с. 122]. «А як настала весна, вирішив Іван Струк поглянути, що сталося з покинутою отарою. Був певен, отара або ж загинула з голоду, або ж її звірі розтерзали. Та сподівався зібрати бодай щось із вовни. Як же він здивувався, коли знайшов не лише саму отару, а ще й з приплодом» [13, с. 146]. Вівці пережили зиму, бо харчувались корою ясенів, між якими вони й зимували. Щасливий Струк зрозумів це як віщій знак долі, що, власне, саме це місце благословенне Богом й вирішив тут сам поселитись з родиною. Він назвав засноване ним село Ясіня – на честь дерев, котрі врятували його худобу від голодної смерті. На пам'ять про себе Іван Струк збудував

дерев'яну церкву, що й тепер стоїть над правим берегом річки Чорна Тиса. Вона й називається його іменем – Струківською. 21 червня 2013 року на 37-й сесії Комітету світової спадщини ЮНЕСКО, що проходила у Камбоджі. Струківська церква разом з іншими дерев'яними церквами карпатського регіону, була включена у список світової спадщини ЮНЕСКО [3]. Також вона зображена на чехословацькій першій поштової марці Карпатської України 1939 року.

Легенда про заснування селища Ясіня заклала відбиток і в символіці поселення. На гербі в наш час зображено пастуха біля дерева і дві кози. Відомо про пачатку, датовану 1863 роком – перша пачатка селища. Ця пачатка мала "промовистий" зміст: на ній містився малюнок ясеневого дерева, під яким пастух пасе кіз. Малюнок супроводжував напис: "Körösmező község pecsétje". Зображення пастуха на пачатці, очевидно, було нав'язне переказами про пастуха Струка.

Першу пачатку наслідували творці гербу та пачаток села Ясіня в наступні

покоління [4, с. 122]. Невідомо достовірно коли, але вже в 30 рр. ХХ століття на пачатці був напис «Велике село Ясіня» [9, с. 123], підкреслюючи не тільки великі розміри, значну кількість населення, а й найголовніше – значну економічну та культурну роль в історії нашого краю. Факти про те, що колись Ясіня було більше і мало більший вплив, ніж районний Рахів, ще досі пам'ятають не лише старожили, а знає й молодь, що пишасться минулим свого селища.

Висновок. Як і всі поселення, Ясіня безперечно, має власну таємницю. Незважаючи на те, що точна дата заснування невідома, про саму подію побутує чимало легенд. Селище майже нероздільне з своїм символом – ясеневим деревом. Велика їх кількість росла і тоді, коли в цей край прийшли перші поселенці, що заклали початки нового села. Чимало дерев радують жителів та гостей Ясіня і в наш час.

Встановлення етимології назви поселення породжуватиме й надалі численні наукові дискусії, а подальші дослідження відкриють чимало нових історичних фактів.

Література:

1. Дژه Л.Очерки по истории Закарпатских говоров / Ласло Дژه. – Budapest: Akademiai kiado, 1967. – 259 с.
2. Історія міст і сіл Української РСР: В 26 т. ЗАКАРПАТСЬКА ОБЛАСТЬ / АН УРСР. Інститут історії. – К.: Голов. ред. УРЕ АН УРСР, 1969. – 529 с.
3. Карпатські церкви стали спадщиною ЮНЕСКО [Електронний ресурс]. Режим доступу: URL: <http://www.istpravda.com.ua/short/2013/06/21/126746>
4. Мариконь Б.Пачатки, герби міст і сіл Закарпаття / Б. Мариконь. - Ужгород, 2011. – 122 с.
5. Матеріали польових досліджень Рекрут'яка Михайла, зібрані у селах Чорна Тиса, Лазешина, селищі Ясіня Рахівського р-ну Закарпатської області, зошит № 1 (25 березня – 13 квітня 2015 р.). - Арк. 8.
6. Пагіря О. Гуцульський зрив. «Тиждень». 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://tyzhden.ua/Publication/7431>
7. Піпаш В.В. Гуцульська республіка — унікальна сторінка державотворення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://zakarpattya.net.ua/News/34094-Hutsulska-respublika---unikalna-storinka-derzhavotvorennia>
8. Піпаш В.В. Закарпатська гуцульщина: іст.-етнограф. нарис / В. В. Піпаш; Держ. вищ. навч. закл. "Ужгород. нап. ун-т", Наук.-дослід. ін-т політ. регіоналістики,

Закарпат. облас. об-ня ВУТ "Просвіта" ім. Т. Шевченка. – Ужгород: Вид-во Олександри Гаркуші, 2012. – 49 с.

9. Попадюк В. Ясіня у світлі вікової традиції. / В. Попадюк // "Ясіня - столиця Гуцульської республіки... і не тільки", наукова конференція (1; 2012; Ясіня). Збірка наукових праць, краєзнавчих розвідок, рефератів і публіцистичних матеріалів за результатами I наукової конференції "Ясіня - столиця Гуцульської республіки... і не тільки" (в рамках зустрічі "Ясіня скликає друзів"), Ясіня, 20 жовтня 2012 р. [Текст] / Ясін. селищрада [та ін.]; упоряд. Володимир Тимчук. - Л.: СПОЛОМ, 2013. - С. 121-123.
10. Тиводар М. П. Традиційне скотарство Українських Карпат другої половини XIX - першої половини XX ст.: Історико-етнологічне дослідження / М. П. Тиводар. – Ужгород: Карпати, 1994. – 558 с.
11. Тиса источник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://tiszafortas.hu/index.php?lang=ukr>
12. Фейлеш Елек. Географічний словник Угорщини. Опис населених пунктів Закарпаття середини XIX ст. / Елек Фейлеш; перекл. упоряд. Йосип Кобаля. – Ужгород: ТОВ «ІВА», 2011. – 96 с.
13. Фрідман Н. До історії оснoваннн села Ясіннн и жидівськоґ колонизації тамже. / Фрідман Н // Подкарпатська Русь. – Ужгород, 1927. – Річник IV. – Число 6. – С. 145-148.
14. Штернберг Я. Гєрби і печаті Тячівщини: Тячево, Буштино, Рахів, Великий Бичків і Ясіня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://www.kolyba.org.ua/unikalne-zakarpattja/zakarpatska-geraldika/2311-gerald6>
15. Központi Statisztikai Hivatal. Kárpátalja Településeinek Vállási Adatai: (1880-1941). - Budapest, 2000 p. - 113 p.

SUMMARY

M. Rekrutyak

Founding of the village Yasinya and changing of dynamics of its population since the middle of XVI century to 1946 year.

In the article, based on field materials and available literature the author analyzes the history of village Yasinya, studied the main factors of its foundation and features of life of the population since mid. 16th century to mid. – 19th century.

Keys words: population. The Roman Catholics, the Greeek Catholics, the Orthodox, the Jews, the Hungarian colonists, the village, Struk, Yasinya, a settlement, an ash, a signet.